

NOTES SOBRE LA NARRATIVA DELS VUITANTA
Isidor Cònsul

A Joan Triadú, mestre en aquest
ofici de tenebres de la crítica.

Aquest paper (1) vol construir-se a cavall de dues intencions ben clares, la primera de les quals és la voluntat de passar el sedàs entre les novel·les més notòries de la dècada dels vuitanta, amb una nota prèvia que dona fe de l'esclat de la narrativa de gènere, una de les dades, sens dubte més característiques d'aquests deu anys. L'altra intenció, més personal si voleu, té a veure amb l'homenatge que suposa aquest volum. Adreçat a festejar els setanta anys d'un crític militant com Joan Triadú, m'ha semblat que no s'hi valia amb una aportació historicista i que calia acarar-se més aviat a confeccionar algunes notes sobre literatura rigorosament contemporània.

Es evident, de tota manera, que la perspectiva és curta per abastar, amb una mica d'objectivitat, allò que ha estat la novel·la catalana entre 1980 i 1990. Tot i això, des d'una perspectiva de sociologia literària, sembla clar que la dècada s'ha distingit pel "boom" de la narrativa de gènere. Girant l'esguard enrera es veuen, nítidament, les fites dels pioners que han estat Rafael Tasis, Manuel de Pedrolo o Jaume Fuster, així com els contorns de la primera embranzida dels anys seixanta amb col·leccions específiques de narrativa d'espionatge i policíaca com foren l'"Enjòlit" i la "Cua de Palla" (2). Tanmateix és cert que no ha estat fins a inicis dels vuitanta i més concretament entre 1980 i 1985 que la literatura de gènere no ha començat a funcionar, en català, amb una certa normalitat. El col·lectiu "Ofèlia Dracs", un dels paradigmes de la "Generació dels 70", hi apostà decididament i es produí el llançament operatiu de la narrativa de gènere amb quatre mostraris i repertoris dels gèneres més convencionals:

Deu pometes té el pomer (1980), de literatura eròtica, **Lovecraft, Lovecraft!** (1981), amb contes de misteri i de terror, **Negra i consentida** (1983), de narrativa policíaca, **Essa efa** (1985), amb contes de ciència ficció. Finalment, a **Bocatto di cardinali** (1985) assajaren una curiosa novel·la de narrativa gastronòmica. L'alternativa fou ben acomboiada, alhora, per la indústria editorial i per una resposta més positiva del públic lector. Només cal recordar que el 1981 es rellançà "La cua de palla" i, el 1983, "La cuca al cau" s'estrenava com la primera referència indígena de narrativa eròtica. Immediatament es multiplicaren les col·leccions específiques: "La Negra", "La Marrana", "La Piga", "Pleniluni", "Simenon" (...), de la mateixa manera que ho feien els autors que s'hi dedicaven: Jaume Fuster, Ma. Antònia Oliver, Ferran Torrent, Antoni Serra, Margarida Aritzeta, Isabel-Clara Simó, Andreu Martín, Josep Lluís Seguí, Josep Ma. Palau i Camps, Maria Jaén, Valerià Pujol, Josep Bras i Manuel Joan i Arinyo, entre altres.

Em sembla que hi ha dues coordenades que serveixen per a argumentar sociològicament l'allau de la narrativa de gènere dels vuitanta: d'una banda, la necessitat de captar nous lectors en català amb l'esquer d'una narrativa àgil i entretinguda; de l'altra, la nova situació generada per l'ensenyament obligatori de la llengua i de la literatura catalanes. Aquest segon fet, sobretot, demanava d'entrada una literatura de bon baixant, de païdor senzill i que pogués ser seguida amb interès pels estudiats de segon ensenyament. Tot al llarg de la dècada, el factor ensenyament obligatori, a banda de consolidar i multiplicar les col·leccions específiques de literatura infantil i juvenil, ha fet prolífica i rendible la literatura de gènere.

UNA DECADA PROFITOSA

A la vora, però, d'aquest esclat necessari de la narrativa de gènere

i de la cua de tendència cap a la normalitat que s'hi pot argumentar, la novel·lística catalana ha estat capaç de generar, tot al llarg de la dècada, un rosari d'obres d'un nivell mitjà més que notori i d'on, en una tria personal que no és pas obligatori de compartir, destriaria els autors i les obres que segueixen: Baltasar Porcel (**Les pomes d'or**, 1980 i **Les primaveres i les tardors** (1986), Josep Lozano (**Crim de germania**, 1980), Valerià Pujol (**Interruptus**, 1982), Joaquim Soler (**Una furtiva llàgrima**, 1983), Maria Barbal (**Pedra de tartera**, 1984), Jaume Cabré (**La teranyina**, 1984 i **Fra Junoy o l'agonia dels sons**, 1984), Miquel Bauçà (**Carrer Marsala**, 1985), Olga Xirinacs (**Al meu cap una llosa**, 1985), Isidre Grau (**Els colors de l'aigua**, 1986), Robert Saladrigas (**Memorial de Claudi M. Broch**, 1986), Miquel Angel Riera (**Els déus inaccessibles**, 1987 i **Illa Flaubert**, 1990), Jesús Moncada (**Camí de sirga**, 1988), Emili Teixidor (**Retrat d'un assassí d'ocells**, 1988), Miquel de Palol (**El jardí dels set crepuscles**, 1989), Quim Monzó (**La magnitud de la tragèdia**, 1989), Ramon Solsona (**Figures de calidoscopi**, 1989) i J.F. Mira (**Els treballs perduts**, 1990).

Repasso l'enfilall i m'adono que surten disset autors i vint títols de novel·la. Fet i fet són molts. Massa. Seria abusiu comentar-los tots i m'he proposat, d'altra banda, agermanar el sentit de la dècada amb deu títols. Cronològicament, doncs, i amb tot el risc d'una tria que és personal i intransferible, aviaré els deu títols d'una segona tria i miraré d'amanir-los amb els comentaris pertinents. La meitat de les novel·les ha de quedar forçosament fora i és del tot discutible la tria final sigui la més oportuna. En tot cas és això, una tria de la tria que respon als gustos i criteris d'un determinat tarannà personal. Per aquesta raó i per defugir al màxim els criteris reduccionistes, voldria emfasitzar el sentit i la significació del ventall més ampli: els disset autors i les vint nove·les

esmentades en la primera tria. Senzillament donen la mida d'un moment literari que també aposta pel rigor i la universalitat. I no és difícil tampoc d'adonar-se que el denominador comú que pot qualificar-les té alguna cosa a veure amb plantejaments d'ambició literària i, en cada cas, amb el projecte de construir una novel·lística d'empenta i qualitat. Per això em penso que els vuitanta poden oferir aquest panorama de dècada profitosa pel seu ajustat equilibri entre l'esclat del gènere i la contrabalança d'innegable qualitat que té la vintena de títols apuntats. I encara cal comptar que, entre els retrets que hom pot fer a la segona tria, hi ha l'absència de Maria Barbal que, ara com ara i després de l'encert de Càmfora (1992), trobo que és una de les novel·lístiques més a tenir en compte de l'actual panorama literari català.

La miopia i l'auto-odi característics de la societat catalana ens fa enyoradissos de velles glòries passades i, sovint, ens impedeix de moure'ns dels mites de trenta anys enrera (Bearn i La plaça del Diamant, poso per cas, totes dues novel·les publicades a començaments dels seixanta). Si és possible, m'agradaria contribuir a corregir alguns angles de visió per jugar a favor d'aquests vuitanta que han estat molt més rics que no pensem. Dit d'una altra manera, no és cap cofoisme injustificat predicar que la literatura catalana passa per un moment de bona forma. Ho confirmen encara més algunes mostres de la literatura dels primers anys noranta i diria que no ho desmenteixen cap de les deu novel·les que em proposo de comentar.

DEU NOVEL·LES, DEU.

En la seva primera edició, **Crim de germania** (1980) (3), guanyadora del Premi Andròmina, el 1979, sortia falcada per un pròleg de Pere Calders que definia nítidament el tramata del llibre: té l'encant de la seva singularitat

(...). Es un llibre que es pot llegir com una novel·la perquè no reclama del lector que es dispersi del tema bàsic que proposa i perdi el pols del relat. Es un llibre de contes, perquè és possible de separar-lo en fragments que tenen una unitat pròpia. Es un text amb valor de lliçons d'història, perquè s'hi pot aprendre o bé, en el cas dels més afortunats, ajuda a recordar.

La novel·la es refereix a la revolta dels menestrals valencians agermanats contra el poder de la noblesa (1519-1523), i a les seves pàgines es reviu les circumstàncies de la rebel·lió, la guerra i la desfeta des d'una pluralitat d'òptiques i de perspectives. Ara bé, a banda, d'una suggestiva revisió de la història, **Crim de germania** és una obra de talent, plena de maduresa tot i tractar-se d'una primera novel·la, i arrodonida per l'esforç de la varietat tècnica i estilística amb què és presentada: una novel·la retaula que barreja la ficció i els documents, i on els episodis de precisa objectivitat narrativa van de bracet amb altres marcats per la violència de l'esperpent i per moments d'un intens lirisme. Les nou parts que configuren el conjunt són independents i alhora s'avenen en l'estructura d'un mosaic novel·lístic ben travat que encaixa sense falles, així com ho fa el discurs històric que és ple d'encert i de coherència.

Crim de germania, d'altra banda, té la gràcia fresca d'una novel·la d'estrena i la gosadia d'una voluntat per trencar motlles. Es podria definir com una novel·la col·lage, amb alternança de perspectives i de punts de vista, alguna audàcia feliç com la dels anacronismes voluntaris -les fitxes policiàques- i, en general la intenció de desestructurar, per organitzar-ho d'una altra manera, els artefactes tòpics de la narrativa convencional. L'únic interrogant que planeja és que han passat tretze anys i ni l'empenta, ni el talent ni la gràcia de la primera novel·la no han quedat massa

reflectits en les altres novel·les publicades per Josep Ma. Lozano, **Ofidi** i **Ribera**, totes dues de 1991. On encara sembla mantenir-se el nervi i l'ambició és en el recull **Laodomia i altres contes** (1986).

El 1984, **Fra Junoy o l'agonia dels sons** es convertí en l'obra de confirmació de Jaume Cabré, un novel·lista que ja havia donat mostres de talent narratiu en una obra aparentment menor, **Galzeran, l'heroi de la guerra negra** (1977) i que el mateix any 1984 sorprengué amb la filigrana de **La teranyina**. Darrerament, ha passat de la confirmació a la consolidació amb una altra novel·la esplèndida, **Senyoria** (1991).

La primera sorpresa davant d'una història com la que planteja **Fra Junoy o l'agonia dels sons** surt del nucli temàtic que la configura: els conflictes entre un frare confessor i una comunitat de monges de clausura. Ho dic pels temps que corren, més aviat caracteritzats per la seva flaca cap a la desacralització. La qual cosa, però, no vol dir que es tracti d'un tema insòlit si pensem, sense anar gaire lluny amb l'èxit obtingut per Aldous Huxley a **Els dimonis de Loudun** (1952), obra portada dues vegades al cinema -per J. Kavaleroiwics el 1961 i per Ken Russell el 1971- i tema d'una òpera de Penderecki el 1969. Per posar altres exemples caldria pensar en **Extramuros** (1978), de Jesús Fernández Santos i amb la referència més llunyana i tangencial de **La religiosa**, de Denis Diderot.

Amb independència, però, del seu nucli temàtic, **Fra Junoy o l'agonia dels sons** és una novel·la impecable que embolcalla i sedueix subtilment el lector. Jaume Cabré hi organitza l'argument a partir d'una estratègia judicial en el qual fra Junoy, monjo franciscà i confessor circumstancial d'una rígida comunitat de monges de clausura, es troba en el centre d'un escàndol que, entre altres coses, l'ha transformat en un heterodox per força.

La seva bonhomia natural de frare enamorat de la música s'ha d'enfrontar amb la intransigència de la priora del convent, que vetlla i lluita, amb un zel gairebé inexplicable, per mantenir el rigor duríssim dels costums de l'orde.

Com a artefacte narratiu, la novel·la es converteix en un tramata ben oranzat que harmonitza sense dissonàncies cordes diferents i diversos temps narratius. Un tramata sense esquerdes i amb un final inesperat on l'autor, amb un roc amagat a la faixa, sorprèn amb un desenllaç paradoxal. Aparentment no hi ha vencedors ni vençuts tot i que la ironia de l'autor li fa fer l'ullet al lector i el porta a veure la decadència sense possibilitats de refer-se'n de la rígida comunitat de religioses. Més enllà, però, de l'ordit de la història, a **Fra Junoy o l'agonia dels sons** també compta la tesi moral: una lúcida reflexió sobre la intolerància, de la mateixa manera que a **Senyoria**, la reflexió és sobre el poder.

En el conjunt de la narrativa de Baltasar Porcel, **Les primaveres i les tardors** (1986) suposa un retorn al mite d'Andratx. Un viatge de tornada als orígens i al món de les primeres novel·les després del dinàmic procés de llençadora, món i història enllà de **Les pomes d'or** (1980) i **Els dies immortals** (1984). De tota manera no es tracta, només, d'un retorn a l'eix del mite, sinó d'una profunda intensificació dels contorns dibuixats amb nitidesa a **Difunts sota els ametllers en flor** (1970) i a **Cavalls cap a la fosca** (1975).

La família dels Taltavull, en nombre d'una quarantena, es troben a la casa pairal per al sopar de Nadal. El ritual avança lentament. L'encontre i el sopar esdevenen, de fet, el fil que travessa la novel·la i condueix els diàlegs, les anècdotes, les històries que s'expliquen públicament i també les que només es recorden com una experiència íntima i personal. A l'entorn de la taula, es basteix, fragmentària, la història familiar dels

Taltavull, amb els seus problemes, anècdotes i relacions. Al mateix temps, però, s'aprofundeix en una doble dimensió mítica: la que constitueix la pròpia nissaga familiar i, per un altre costat, la d'una pertinença a arrels d'essencialitats mediterrànies. Una mediterraneïtat sintetitzada, a més del paisatge i l'etnocentrisme illenc, per alguns costums seculars -a voltes només intuïts- que queden reflectits en la branca familiar de Pula o bé en el ritu que segueix l'oració fúnebre de la bella Egèria.

4.- Robert Saladrigas, **El memorial de Claudi M. Broch**. Plaza & Janés. Barcelona, 1986

Diria que **Memorial de Claudi M. Broch** és, ara com ara, l'obra més important de Robert Saladrigas. Una novel·la que es configura densa i ambiciosa, treballada amb una dosi important d'ofici i només aigualida, a parer meu, amb problemes, si voleu discutibles, derivats del bon ús de la llengua.

Es la mena de novel·la que pertany a una estirp noble i mostra, d'entrada i sense vergonya, les fonts d'alta qualitat que li serveixen de model. Per aquesta raó, **Memorial de Claudi M. Broch**, més enllà del tram argumental, es constitueix també com un homenatge als referents literaris més apreusats per Robert Saladrigas. L'opció, en darrer terme, d'un novel·lista que és, alhora, un crític i un lector apassionat. Posats en aquesta dinàmica referencial, dir que la novel·la és d'estirp proustiana (la qual cosa és evident) només significa arriscar-se a una mitja veritat. Proust, de fet, es passeja per la novel·la com una ombra recurrent, gairebé una presència física literaturitzada. I d'una manera molt semblant s'escau amb Rilke, que, amb la seva geografia essencial, esdevé un segon referent cabdal i de catarsi

a la novel·la. Una novel·la memorial (i per això mateix en primera persona) que camina lentament per les sinuositats i les giragonses del record, com si el mirall falsament atribuït a Stendhal, s'introduís, tot al llarg d'una vida, fins al darrer replec de la memòria.

5.- Jesús Moncada, **Camí de sirga**. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1988

Jesús Moncada ha orientat el gruix més important de la seva narrativa a l'evocació literària d'un món perdut: el de l'antiga vila de Mequinensa, la seva ciutat nadiua, colgada sota les aigües d'un pantà. A la seva recuperació mítica, ja va dedicar-hi els contes més originals i significatius dels dos reculls publicats fins ara: **Històries de la mà esquerra** (1981) i **El cafè de la granota** (1985). Narracions, poso per cas, com **Riuada**, **Revenja per a un difunt**, **Aniversari** o **Un barril de sabó moll**, es configuraven com les peces desaparellades d'un retaule costumista, fantàstic i, sobretot, divertit de la vella Mequinensa. Minaires, pagesos i llaüters en un món perdut, hedonista i sensual que Moncada recuperava literàriament en la vitalitat d'uns personatges jovials, engrescats i sorneguers.

Aquestes narracions, però, eren només les pinzellades prèvies a la construcció del retaule definitiu, la mena d'exercicis previs i esborranys a la novel·la **Camí de sirga**. En l'obra, el narrador sistematitza els elements dispersos del seu mite personalíssim i els explica en una història que s'allarga una mica més de cent anys. I dic més de cent anys per començar-la amb l'anècdota de l'orella arranada d'Aristides Quintana a la batalla de Tetuan. Ben mirat, el gruix més significatiu de la novel·la es concreta

entre 1914 i 1971 seguint el fil d'una estructura en quatre parts i un epíleg: a) "Els dies de l'Eden" o l'esplendor de la conca minera els anys de la primera guerra mundial; b) "L'illa dels tretze sants", amb la vaga de 1925, la proclamació de la República i l'inici de la guerra civil; c) "Cendra de calendari", referida a les dificultats de la llarga postguerra, i d) "La garbinada negra", amb la història del pantà i el lent moviment agònic de la població.

Camí de sirga és una novel·la de "flash-back" constant, que bascula a cavall d'un present marcat per la demolició física de les cases de la vila i el conreu sistemàtic del record que en recupera el seu passat dinàmic, vigorós, inquiet i divertit. Una memòria que ressegueix els topants d'una història comuna de problemes i grandeses, petites tragèdies, secrets de llit, misteris ocults i un tarannà vital i jocund. Una novel·la esplèndida, rica, sàvia i arrodonida per totes bandes.

6.- Emili Teixidor, **Retrat d'un assassí d'ocells**. Edicions Proa. Barcelona, 1988.

--
7.- Miquel de Palol, **El jardí dels set crepuscles**. Edicions Proa. Barcelona, 1989

8.- Ramon Solsona, **Figures de calidoscopi**. Quaderns Crema. Barcelona, 1989

--
9.- J.F. Mira, **Els treballs perduts**. Editorial Tres i Quatre. València, 1989

Flaubert (1990), l'obra narrativa de Miquel Angel Riera ha afermat un vigorós corpus literari de caient poètic i humanista. Es el repte d'una reflexió continuada i un procés d'inquisició personal sobre la realitat més essencial de l'home. Un tramat on es troben l'amor, la mort, el sentit de la vida, la dificultat d'accedir a la bellesa absoluta o la dèria per exprémer totes les possibilitats del pas del temps. Són components d'intensitat poètica i de reflexió religiosa que xopen bona part de les pàgines de la seva narrativa.

Illa Flaubert es dreça sense dificultats a l'eix d'aquest canemàs reflexiu. Colpit per la mort de la seva mare, l'hereoi de la novel·la inicia un procés de catarsi i de reconversió interior que el durà a refugiar-se en la solitud d'un illot. Allí, tot sol, provarà d'administrar aquesta riquesa immensa que és el temps de cadascú i, a la vegada, mirarà de viure una voluptuosa recerca de la solitud. Instal·lat en un far en desús, escriu sobre la campana de l'escalfapanxes una dita emblemàtica de Flaubert: més m'agradaria haver pintat la Capella Sixtina que haver guanyat moltes batalles, inclosa la de Marengo. La citació s'adreça al privilegi que suposa esdevenir un artista essencial i a la possibilitat de sobreviure, enllà del temps i de la mort, en els mèrits d'una obra d'art que ho garanteixi. El protagonista d'**Illa Flaubert** prova d'assajar amb els contorns de la pròpia vida, polint-la al màxim perquè arribi també a una dimensió artística. L'obra d'art equivaldrà, doncs, a la recerca d'un estil de vida de màxima intensitat: viure per controlar el pas del temps o, si més no, administrar-ne els topants de la seva riquesa essencial amb absoluta eficàcia. Per això talla d'arrel tots els lligams antics, abandona el confort i els costums del seu món d'abans i comença a cisellar, amb el temps de la pròpia vida, el motllo irrepetible d'una obra d'art absolutament personal i carismàtica.

* * * * *

Son, senzillament, deu novel·les d'un notori interès i qualitat. Podrien ser unes altres de la tria primerenca i la mitjana no hauria variat substancialment. M'agrada presentar-les com a mostres d'una literatura desacomplexada, exportable i que pot comparar-se sense problemes amb la resta de literatures que fan via enllà de les nostres fronteres. Una mostra de normalitat com ho és també el fet de mantenir una literatura de gènere a l'abast de tothom. Aquestes són, a parer meu, les dues coordenades que travessen la narrativa dels anys vuitanta i d'aquest darrer tombant del mil·lenni.

Isidor Cònsul